

De festiviteiten en de plaats van handeling tot 1572

Bij de processie op Sint Laurens waren er verplichtingen voor stadsbestuurders, gilden en schutterij.

De twintig seniores, dat waren de vroedschappen van de stad, moesten in deze ommeegang in "hairlyuden tabbaerden gaen" volgens de vaste gewoonte achter het heilig sacrament.

De wevers kregen de opdracht Sint Severus, de heilige van het gilde, rond te dragen.

De leden van het Sint Crispijn en Sint Crispiniaanschoenmakersgilde werd voorgeschreven "in de processie te weesen en te blijven bij sijn gildebroeders", die van het Sint Pieter- en Pauwelsvissergilde en het Sint Jozefstimmerliedengilde moesten "in ordine onder hunlyuden vaendel met de processie omme gaen".

Ook de schutterij moest meedoen. De burgers werden gewaarschuwd dat men uit de buurt moest blijven bij het opstellen van de schuttersring door de weyffelaers (=sergeants) op de Rode Steen en dat men geen aanspraak op vergoeding kon maken als men daarbij "zeer gedaen ofte gequetst werdt".

Het moet een kleurrijk gezicht geweest zijn hoe geestelijkheid, burgerlijke overheid, gilden, schutters "met de kaproen op het hoofd en gestoken in hun tabbaard en harnas", en anderen, elk jaar op 10 augustus, voorafgegaan door muzikanten hun ommeegang door de stad naar de Grote Kerk maakten.

Hoewel er een keur van potsenmakers en andere komedianten op de markten en de kermis optrad, had Hoorn zelf vrijwel geen speellieden. Deze moesten van buiten de stad komen. Zo betaalden de burgemeesteren in 1549 aan trompetters uit Amsterdam 23 stuivers omdat zij op Sint Laurensdag voor het Heilig Sacrament hadden gespeeld. In 1563 leverden de stadsbestuurders een financiële bijdrage van XVIII stuivers ter ere van de processie op St. Laurens: "den selven daegs noch betaelt den scarmajspelers ter cause dat sy gespeelt hebben voor het sacrament op Sinte Laurensdach" (scarmay=schalmei, een voorloper van de hobo).

De overheid bepaalde waar markt en kermis werden gehouden. Er mochten geen kramen op de Rode Steen staan "ofte voer den huijsen staende in den omme-ganck van dien". Het plein was ook verboden voor de verkopers van fruit, appelen, noten, koek, rozijnen, vijgen, poppegoed, zalven, oliën en planten. In 1560 liet het stadsbestuur weten dat "de koeklyuden, quacksalvers, poppegoedvercopers, gehouden syn te staen in den Ghouwe an den bagijnhoven alanx en anders nergens". Dit gebied werd in 1562 uitgebreid met de Nieuwe straat, gelegen in den Gouwe. Daar was plaats voor "ijseren cramen, man ofte vrouwpersoon, hem genererende met vercopinge van appelen, vijghen, rasi-jnen, coeck, voorts qualic freyt-, poppeghoedt-, roop- en plantenvercopers". Tenslotte mochten in 1568 de kramers van mutsen, zijde, messen "en diergelijcke waren ende cramerijen" nergens anders staan dan aan de oostkant van de Noorderstraat (=Grote Noord+ Kleine Noord), beginnende bij het huis van Frans Schup (Stap?) en zo verder naar het noorden (=richting huidige Kleine Noord), naar gelang de hoeveelheid kramen. Andere kramers, "quacksalvers, liedekensingers", verkopers van gedroogde en natte vis, bakkum, zalm, fruit en andere waren mochten zich alleen installeren, vanaf het accijnshuis, rondom de balie van de vismarkt. Tenslotte mochten in 1569 - tegen betaling van huur - kramen geplaatst worden binnen het gasthuis en de vierschaar van de stad.

Van spulbazen en kermisattracties lezen we echter nog niet. Ze waren er waarschijnlijk ook niet. Datgene waarmee de kermismensen, de "varende luyden", hun

brood verdienden werd nog megedragen op de rug of zat in hun hoofd of in hun vingers. Zo waren gooche-laar, zot en bedelaar vaste verschijningen op vrijwel elke kermis.

Verder kon men koekhakken en naar muziek luisteren, en waren er werp- en behendigheidsspelen: dobbelen en rijfelarijen (een dobbelspel met drie stenen) werden immers verboden. Echte kermisattracties kwamen via de ontvangstenboeken van de Hoornse weeshuizen pas in de achttiende eeuw uit de anonimiteit.

(wordt vervolgd)

Bronnen:

Oud Archief Hoorn, bergnummers 52/pagina 46,142,143; 54/31 mei 55/26; 55/22 juli 1568; 57/77; 66/25,41,42,30,46; 66/31 mei 1564, 31 oktober 1564; 67/22 juli 1568, 11 februari 1569, 6 april 1569. ORA 4154.

Literatuur:

Frans Arenthals

- Een onderzoek naar de maatregelen die de stedelijke overheid van Hoorn tussen 1357 en 1572 nam om de economische activiteiten te reguleren. Stageverslag Westfries Museum, mei 1986.

Diederik Aten

- 'Als het gewelt comt...'. Politiek en economie benoorden het Y, 1500-1800. Hilversum, 1995.

M. Carasso-Kok en J. Levy-Van Halm

- Schutters in Holland, kracht en zenuwen van de stad. Zwolle/Haarlem, 1988.

J.L. ter Gouw

- De Volksvermaken. Amsterdam, 1871.

Pieter Koster

- Hoorn in de Middeleeuwen. De economische ontwikkelingsgang van een Westfriesche stad. Amsterdam, 1929.

C.M. Lesger

- Hoorn als stedelijk knooppunt. Stedensystemen tijdens de late Middeleeuwen en vroeg-moderne tijd. Hilversum, 1990.

G. van Loon

- Van de Hollandsche Markten of Kermissen. in: Beschrijving der aloude Regeeringswijze van Holland. Vijfde Deel. Leiden, 1750. (Bibliotheek AWG 72L28).

M.S. Pols

- Westfriesche Stadsrechten. 's-Gravenhage, 1888 (dl. I) / 1885 (dl. II).

H.W. Saaltink

- De Schutterij van Hoorn. in: Spiegel Historiae. 5/1979.
- Hoorn in kaart, vier eeuwen Hoornse stadsplattegronden. Hoorn, z.j.
- Vaandels, schutters en burgers van Hoorn. in: WF Oud en Nieuw. 1990.

J.E. Spruit

- Van vedelaars, trommers en pijpers. Utrecht, 1969.
- Steendijk-Kuypers.
- Volksgezondheidszorg in de 16e en 17e eeuw te Hoorn. Rotterdam, 1994.

C.J. Stins

- De Hoornse Kermis 500 jaar. in: De Speelwagen, 1e jg. Wormerveer, 1946. (blz. 178-180).

Th. Velius

- Chronyk van Hoorn. 4e druk, Hoorn, 1740.

H.A. van Vessem

- Het Sint Joris schuttersgilde in Hoorn. in: WFON, 1980.

Chr. C. Vlam

- Van torenwachters, speellieden en danscamers te Hoorn. in: De Speelwagen, 8e jg. Wormerveer, 1953. (blz. 228-232).

Arie van Zonen

- Van Koffijhuis tot theater. Kroniek van Schouwborg Het Park. Hoorn, 1994.